

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אתרוג שאין בו היתר אכילה או דין ממון

(ל"ד ב') משנה: אתרוג הגזול והיבש, פסול.

(המשך משנה:) של אשרה ושל עיר הנדחת, פסול.

(ל"ה א') (ומבאר) מאי טעמא? כיוון דלשריפה קאי, כתותי מיכתת שיעוריה.

(ל"ד ב') (המשך משנה:) של ערלה פסול.

(ל"ה א') מאי טעמא? פליגי בה רבי חייא בר אבין ורבי אסי:

חד אמר: לפי שאין בה היתר אכילה (ורחמנא אמר "לכם", הראוי לכם בכל דרכי הנאתו).

וחד אמר: לפי שאין בה דין ממון (שאינו שוה פרוטה, דאיסורי הנאה הוא, הלכך לאו שלכם הוא).

(ומבאר) בהיתר אכילה כולי עלמא לא פליגי דבעינן¹ כי פליגי בדין ממון. מר סבר היתר אכילה בעינן, דין ממון לא בעינן. ומר סבר דין ממון נמי בעינן.

מאי בינייהו? איכא בינייהו מעשר שני שבירושלים אליבא דרבי מאיר (הסובר מעשר שני ממון גבוה). למ"ד לפי שאין בה דין ממון, מעשר שני ממון גבוה הוא.

תסתיים דרבי אסי דאמר לפי שאין בה דין ממון. דאמר רבי אסי: אתרוג של מעשר שני, לדברי רבי מאיר אין אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט. לדברי חכמים אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט. תסתיים.

(ל"ד ב') (המשך משנה:) (אתרוג) של תרומה טמאה פסול. (ומבאר) דלית בה היתר אכילה.

(המשך משנה:) של תרומה טהורה לא יטול.

(ל"ה ב') פליגי בה רבי אמי ורבי אסי:

חד אמר: מפני שמכשירה (לקבל טומאה. ששורים הלולב במים. ואסור לגרום טומאה לתרומה).

וחד אמר: מפני שמפסידה (קליפתה החיצונה נמאסת במשמוש הידיים, ואסור להפסיד תרומה).

מאי בינייהו? כגון שקרא עליה שם (תרומה) חוץ מקליפתה חיצונה. למ"ד מפני שמכשירה, איכא. למ"ד מפני שמפסידה, ליכא.

(המשך משנה:) ואם נטל, כשר.

למאן דאמר מפני שאין בה היתר אכילה, הרי יש בה היתר אכילה.

למאן דאמר לפי שאין בה דין ממון, הרי יש בה דין ממון.

(ל"ד ב') (המשך משנה:) של דמאי: בית שמאי פוסלין. ובית הלל מכשירין.

¹ ואפילו יש בה דין ממון, לא מתכשרין בלא היתר אכילה. דכיון דלא חזיא לכל דרכי הנאה, לאו לכם הוא.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

(ל"ה ב') מאי טעמייהו דבית הלל (הרי אין בו היתר אכילה)? כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה, השתא נמי "לכם" קרינא ביה. **דתנן**: מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי. ובית שמאי, עני לא אכיל דמאי.²

(ל"ד ב') (המשך משנה): של מעשר שני (הנמצא) בירושלים לא יטול.

(ל"ה ב') למאן דאמר מפני שמכשירה, הרי מכשירה.

למאן דאמר מפני שמפסידה, הרי מפסידה.

(ל"ד ב') (המשך משנה): ואם נטל, כשר.

(ל"ה ב') למאן דאמר מפני שאין בה היתר אכילה, דברי הכל.

למאן דאמר לפי שאין בה דין ממון, הא מני? רבנן היא.

שיטות הראשונים

אתרוג יבש: כתב הרא"ש בשם הראב"ד, שכשתכלה הליחה שבו, שאינו מוציא שום ליחה, הרי כבשר מת שנוקבין אותו ואינו מוציא טיפת דם. ובדיקתו, שיעביר בו מחט ובו חוט, ואם יש בו לחות יראה בחוט.³ וכן פסק השו"ע.⁴

אתרוג של ערלה האם פסול כל שבעה: בגמרא מבאר שפסול, לפי שאין בו היתר אכילה, או שאין בו דין ממון. דעת **תוספות ורי"ד**, דהוא הדין שפסול משום דמיכתת שיעוריה, דמצוותו בשריפה (תמורה ל"ג ב').⁵ וכן כתב הראב"ד. וכתב שמשום כך פסול כל שבעה. דכמאן דליתא כל עיקר דמי. ודעת **רז"ה וריא"ז**, דשל ערלה פסול רק ביום טוב ראשון.⁶

אתרוג של ערלה בחוץ לארץ: דעת **רי"ד** שאתרוג של ערלה פסול, אפילו בערלת חוץ לארץ.⁷ **וריא"ז** כתב שערלת חוץ לארץ כשר, דיש בה היתר אכילה.⁸

² משום דלא קרינא ביה 'לכם' לבית שמאי, מפני שיש בו חלק לכהן, והוה ליה כאתרוג של שותפין דלא נפיק חד מינייהו. ר"ן.

³ אלא שהבדיקה שלו קשה, לפי שאי אפשר לסוחטו ולא לחותכו. אבל מכיון שאמרו נקב שאין בו חסרון כשר, יכול להעביר בו מחט וכו'. ואין ליתן לו סימן של יבשות הלולב, הלבנת פנים, לפי שהאתרוג אינו מלבין כשיבש, אלא הוא מתאדם ופניו מתכרכמות. לפיכך הסימן הנכון הוא בליחות. רא"ש.

⁴ או"ח תרמח, א. מקורות: רא"ש (סי' כ). ראב"ד (הו"ד ברא"ש).

⁵ אמנם בזה יש הבדל ביניהם, שכן תוספות כתבו שאף בתרומה טמאה פסול משום דמצוותה בשריפה. ורי"ד כתב, דתרומה טמאה לא אומרים בה כיתותי מכתת שיעורא, דאע"ג דלשריפה קיימא, נהנין משריפתה (ראה מסכת שבת כ"ה א').

⁶ ושמעינן מינה דאתרוג של ערלה שפסול משום שאין בה לא היתר אכילה ולא היתר ממון, לא שנו אלא ביום טוב ראשון; אבל ביום טוב שני, כיון דלא בעינן לכם, מה לנו אם אין בו לא היתר אכילה ולא היתר ממון. רז"ה. **ולעניין הלכה**, ראה להלן. מקורות: תוספות (ל"ה א', ד"ה לפי שאין). רז"ה וראב"ד (יז א ברי"ף, 'המאור הקטן', ו'כתוב שם'). ריא"ז (הלכה ה, סעי' א). רי"ד (פסקיו, ל"ה א'. וראה להלן).

⁷ ואדרבה, בהכי איירי מתניתין. דאי בערלה של ארץ ישראל, תיקשי, שהיא מן הנשרפין, ואסור ליהנות משריפתה (תמורה ל"ג ב'), ואם כן כתותי מיכתת שיעורא, דומיא דאשירה של משה. רי"ד.

⁸ שהרי יכול להאכילה לכתחלה לחבירו שאינו מכיר בה. ולא אמרו אתרוג של ערלה פסול, אלא בערלת ארץ ישראל. ריא"ז. וכן פסק המשנ"ב כריא"ז (תרמט, ס"ק מה, ראה להלן). מקורות: רי"ד (פסקיו, ל"ה א'; הו"ד בריא"ז). ריא"ז (הלכה ה, סעי' א).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אתרוג של טבל: דעת הרמב"ן, דשל טבל קרינא ביה 'לכם', כיון שיכול לסלק הכהן והלוי באתרוג דעלמא שיפריש על זה.⁹ ודעת הר"ן, דלכולי עלמא אין יוצאין בטבל גמור ביום ראשון¹⁰. ודעת הרמב"ם, שכיוון שאסור באכילה, פסול כל¹¹.

אתרוג שאסור באכילה: הרז"ה כתב, ביום טוב שני, כיון דלא בעינן לכם, מה לנו אם אין בו לא היתר אכילה ולא היתר ממון. ומכאן אתה למד לכל הפסולין האמורים במשנתנו והאמורים בברייתא ובגמרא, שלא נאמרו אלא ביום טוב ראשון. ודעת תוספות, דרק אותם שאין בהם משום איסור הנאה, מותר ביום טוב שני. והרמב"ם כתב, "והפסולות שהיא משום עבודה זרה או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה - בין ביום טוב ראשון בין בשאר הימים, פסול". וכן פסק השו"ע.¹²

אתרוג של מעשר שני בירושלים: מבואר בגמרא דלמאן דאמר בעינן דין ממון, הדין של אתרוג מעשר שני שאם נטל, כשר, רק אליבא דרבנן. והרמב"ם פסק כרבי מאיר, שמעשר שני ממון גבוה הוא. ובכל זאת פסק "אתרוג שלתרומה טהורה ושלמעשר שני בירושלים - לא יטל, שמא יכשירו לטמאה; ואם נטל - פשר".¹³

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות לולב, סימן תרמח)

- א. אתרוג היבש, פסול; ושעור היבשות, קשאינו מוציא שום לחה, ויבדק על ידי שיעבר בו מחט ובו חוט, ואם יש בו לחה יראה בחוט (ואתרוג שהוא משנה שעברה, ודאי יבש הוא ופסול) (תרומת הדשן מהרי"ל סימן ה').
- (או"ח, הלכות לולב, סימן תרמט)
- ה. ... והפסול שהוא משום עבודת כוכבים, או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה, או מפני שאינם מינם, או שהם חסרים השעור, בין ביום טוב ראשון בין בשאר ימים, פסול.

⁹ דהוה ליה כההיא דאמרינן פרק יש נוחלין (קל"ז ב') באחין שקנו אתרוג בתפיסת הבית, דכל היכא דאיכא אתרוג לכל חד וחד יכול ליטלו לעצמו ולצאת בו. הלכך על כרחין יוצאין בטבל. וכי פסלו בית שמאי של דמאי, ארישא קאי (דהיינו תרומה טמאה של דמאי, דלבית שמאי לא חזי למידי, ולבית הלל כשם שמאכילין את העניים דמאי, כך מאכילין אותם תרומה טמאה של דמאי. וממתניתין דהכא ילפינן לה. ר"ן).

¹⁰ דאתרוג של אחין שאני; דכיון דדעתיהו שכל אחד יטול איזה מן האתרוגים שירצה לעצמו, הוה ליה כדידיה. אבל טבל, כיון דאסור ביה עד שיפריש עליו ממקום אחר, כשהוא נטלו לצאת בו אי אפשר לומר דליהוי דידיה. ר"ן.

¹¹ ראה להלן. **ולעניין הלכה**, כתב בשעה"צ (תרמטה, ס"ק מה), עיין בר"ן שהביא דעות בזה אי אמרינן מגו דאי בעי היה מפריש ממקום אחר עליו, דמיניה וביה אי אפשר להפריש דהוי לה חסר, או אפשר כיון דעתה אין בו היתר אכילה אין יוצאין בו. והרמב"ם הוא מן המחמירין, ולכן יש ליטול אתרוג של טבל בארץ ישראל בלא ברכה. ובחוץ לארץ אין כאן איסור טבל כלל, דאין תרומות ומעשרות בחוץ לארץ בזמן הזה. מקורות: רמב"ן (ה"ד בר"ן). ר"ן (יז א בר"ף, ד"ה של דמאי). רמב"ם (הל' לולב ח, ט).

¹² או"ח תרמטה, וכתב המשנ"ב (ס"ק מה), משמע אף על פי שמותר בהנאה, כגון של טבל, כיון דאסור באכילה פסול כל ז'. וכל שכן אתרוג של ערלה ושל תרומה טמאה דעומדים לשרפה, דפסול כל ז'. וערלת חו"ל כשר אפילו ביום ראשון (כדעת ריא"ז, לעיל). אתרוג של דמאי, כשר. **ואתרוג שנאסר מחמת בליעת איסור**, כגון שנפל מקצתו לתוך חלב רותח, יש להחמיר שלא לצאת בו ביום ראשון (וכתב בשעה"צ, ס"ק מז, בשם 'בכורי יעקב' דטעם פסול בישול הוא, מטעם שאין הדר, ואם כן דינו כמו חזזית דלא נפסל אלא ברובו. עוד כתב, ס"ק מח, בשם רעק"א, דבמקום הדחק, יש להקל גם ביום ראשון). אבל בשאר הימים יש להקל, כיון שאין איסורו מחמת עצמו. מקורות: רמב"ם (הל' לולב ח, ט). וראה עוד לעיל.

¹³ מקורות: רמב"ם (הל' לולב ח, ב; הל' מעשר שני ג, ז).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

נפגמה צורתו החיצונית של האתרוג

(ל"ד ב') משנה: עלתה חזזית (כעין אבעבועות דקות) על רובו, ניטלה פטמתו, נקלף, נסדק, ניקב וחסר כל שהוא (מחמת הנקב), פסול.

עלתה חזזית על מיעוטו, ניטל עוקצו (זנבו), ניקב ולא חסר כל שהוא, כשר.

(ל"ה ב') (שנינו) עלתה חזזית על מיעוטו, כשר. אמר רב חסדא דבר זה רבינו הגדול (=רב) אמרו, המקום יהיה בעזרו: לא שנו אלא (כשהחזזית נמצאת) במקום אחד. אבל בשנים ושלשה מקומות (אפילו על מיעוטו) הוה ליה כמנומר ופסול.

אמר רבא: ועל חוטמו, ואפילו במשהו נמי פסול (שנראה שם לעינים יותר משאר מקומות שבו. שבאותו עובי, אדם נותן עיניו).

שיטות הראשונים

מהי חזזית: כתב רש"י, כמין אבעבועות דקות. **והרא"ש** הוסיף, והוא שיש בהן ממש, שמקומו ניכר במשמוש, שהוא גבוה משאר האתרוג. וכן פסק השו"ע.¹⁴

עלתה חזזית על רובו, פסול: כתב הר"ן, **דבירושלמי** (הל' ו) אמרו, דאפילו רובו מצד אחד. וכן פסק השו"ע.¹⁵

בשניים ושלשה מקומות הוה ליה כמנומר ופסול: דעת רי"ף גיאת, אפילו אם השניים או השלושה מקומות במיעוטו של צד אחד, פסול. **והראב"ד** כתב, דוקא שנתפזר הנימור ברובו של אתרוג, אף על פי שהחברבורות עצמן מיעוט הן. אבל במיעוטו, כגון שאינו אלא בצד אחד של האתרוג, כשר. **והרא"ש וריב"ש** הסכימו לדבריו.¹⁶ **והשו"ע** כתב בשם יש אומרים **כראב"ד**, ובשם יש פוסלים **כרי"ף גיאת**.¹⁷

מחצה על מחצה: כתב הטור, ואם הוא מחצה על מחצה במקום אחד, כתב אחי ה"ר **יחיאל**, כיון שהוא בידי אדם אפשר לצמצם, וכשר, כמו פרוץ כעומד. אבל **הראב"ד** כתב, כל הפסולים שפוסלין ברובן, מחצה על מחצה נמי פסול, שאי

¹⁴ תרמח"ג, וכתב המשנ"ב (ס"ק מט) בשם הפוסקים, דדוקא כשנולד החזזית מעצמות האתרוג; אבל מה שנעשה מקומו עקום ואדום מחמת שעוקצים אותה קוצים, כשר. מקורות: רא"ש (סי' טו).

¹⁵ או"ח תרמח"ט, וביאר המשנ"ב (ס"ק לז, על מש"כ השו"ע: ואם במקום אחד, אם עלה על רובו), היינו רוב כל שטח האתרוג משני הצדדים. מקורות: ר"ן (יז א ברי"ף, ד"ה מתני' עלתה). ור' רא"ש (סי' טו).

¹⁶ וכתב הרא"ש, ולפי זה הא דתניא (ל"ו א') מנומר פסול, היינו שפשט הנימור ברוב האתרוג. וגבול ושיעור טוב הוא. דלא מסתברא למימר שאם היו באתרוג כמין שני טיפין ושלשה של נימור כל דהו, זה בצד זה, שייפסל בכך. אבל אין הלשון מורה על פירוש, דמשמע בשניים או בשלושה מקומות דומיא במקום אחד, מה מקום אחד במיעוטו, אף בשנים או בשלושה מקומות במיעוטו. אם לא שנאמר דבהכי דמי ליה שהחברבורות בשלושה מקומות הן מיעוט האתרוג, כמו במקום אחד, אבל פיזור הנימור הוא ברוב האתרוג.

¹⁷ או"ח תרמח"י, וכתב המשנ"ב (ס"ק מב), **שהאחרונים הכריעו כדעת הראב"ד ורא"ש, שאינו פסול עד שיתפשט ברובו**. אמנם כתב המשנ"ב (ס"ק מא), שאם התפשט מהם גם לצד השני של האתרוג, מקרי רובו, דהוי רוב הקפו, אע"פ שאינו רובו של כל האתרוג. דהיינו, שבה שהאיסור משום מנומר, מקרי רוב הקפו ג"כ בשם רובו. אבל ברובו במקום אחד, לא מקרי רובו, אלא כשהוא רוב כל שטח האתרוג. מקורות: רא"ש (סי' יט). ראב"ד (הו"ד ברא"ש). רי"ף גיאת (הל' לולב). ריב"ש (שו"ת סי' קלט).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אפשר לצמצם, דבעינן רוב הנראה לעיניי. והשו"ע כתב שיש מכשירין ויש פוסלין.¹⁸

ועל חוטמו ואפילו במשהו נמי פסול: רש"י פירש חוטמו, בעובי גובהו, שמשפע משם ויורד לצד ראשו. והאור זרוע כתב בשם רבינו יהודה בר נתן, חוטמו, ראש האתרוג. הרי"ף כתב, פיטמתו של דד של אתרוג, והוא חוטמו. וכן כתב הרמב"ם "ואם עלת על דדו אפלו כל שהוא - פסול." והרא"ש כתב משמע מתוך פירוש רש"י שאין כל השיפוע עד הפיטמא נקרא חוטם, אלא עובי גובהו שממנו משפע ויורד. אבל מדהזכיר הרי"ף ורבינו חננאל החוטם אצל הפיטמא, משמע שהשיפוע קרוי חוטם.¹⁹ והשו"ע כתב, שהוא ממקום שמתחיל לשפע, עד הפיטמא.²⁰

יבשות ושאר פסולים בחוטמו: כתב הרא"ש, דהוא הדין יבשות וכל הפסולים משום הדר, פוסל בחוטמו בכל שהוא. והר"ן כתב, דהוא הדין לכל פסולי האתרוג. והשו"ע כתב שכל שינוי מראה פוסל בחוטמו בכל שהוא.²¹ ויש מי שאומר דהוא הדין יבש.²²

תיקון אתרוג עם חזזית: כתב הרא"ש, וחזזית שעלתה על רובו, או על מיעוטו בשניים ושלושה מקומות, או מנומר, יראה שיש לו תקנה על ידי קליפה, אם יהיה מראה הקילוף כמראה אתרוג כשר, וזהו פסול שחוזר להכשירו. וכן פסק השו"ע.²³

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות לולב, סימן תרמח)

ט. עלתה חזזית (פי' תרגום או ילפת או תזון) עליו, אם בשנים או בשלשה מקומות, פסול; ואם במקום אחד, אם עלה על רבו, פסול; ואם על חוטמו, אפלו כל שהוא, פסול. וחוטמו הינו ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו.

¹⁸ או"ח תרמח, יא. וכתב המשנ"ב (ס"ק מג-מד) לא מיירי שהיה חצי האתרוג של צד אחד, מראשו עד זנבו, דהא בראשו לבד פוסל חזזית במעוטו, וכנ"ל. אלא מיירי דהמחצה היא כלפי העוקץ, בכל היקף האתרוג. ולדינא, יש להחמיר כדעה בתרייתא, מדנקט אותה המחבר לבסוף. ועיין בפמ"ג שכתב דלא סגי אם ימצא רוב בהכשר ע"י מדידה, אלא צריך שייראה לעיניי בלא מדידה. ובבכורי יעקב חולק על זה.

¹⁹ הרא"ש סיים, וכן עמא דבר, שמעובי גבהו עד הפיטמא פוסלין חזזית כל דהו. וכתב הב"י (תרמח, יב), ואיכא למידק, דמשמע מדבריו דעמא דבר כדברי הרי"ף ורבינו חננאל, ולכן מעובי גבהו עד הפיטמא פסולים חזזית כל דהו, ותימה דהא אין ללמוד מדבריהם דמיקרי חוטמו אלא השיפוע, ולא עובי גבהו! ויש לומר, דעמא דבר לחוש גם לדברי רש"י, ולכך פוסלים גם בעובי גבהו. אי נמי, הא דקאמר דעמא דבר לפסול מעובי גבהו עד הפיטמא, היינו מעובי גבהו ולמעלה, ולא עובי גבהו בכלל, והיינו כפירוש רבינו חננאל והרי"ף.

²⁰ או"ח תרמח, יב. וכתב בביה"ל (ד"ה ממקום שמתחיל), ופיטמא בכלל, וכדמוכח בב"י דתפס לחומרא כדעת הר"ח והרי"ף, דשפוע גם כן בכלל חוטם. אבל מכל מקום לא הוציא מכלל זה שיטת הרמב"ם והרי"ף גיאות, דהדד קרוי חוטם. וכן משמע מלשון הר"ח להמעין בו. מקורות: רמב"ם (הל' לולב ח, ז). רש"י (ל"ה ב', ד"ה ובחוטמו). אור זרוע (ח"ב, הל' סוכה ס' ט). רי"ף (יז ב בדפיו). רא"ש (ס' כ).

²¹ וביאר המשנ"ב (ס"ק מו), דדווקא כשנראה לכל. אבל אם אין נראה לעין מחמת דקותו, וצריך להסתכל, אין זה כל שהוא שפוסל.

²² או"ח תרמח, יב. וכתב בביה"ל (ד"ה שינוי) דמשמע דוקא שינוי מראה, ולא שאר פסולים. וכן כתבו רבינו ירוחם והרא"ש. ודלא כר"ן שפוסל גם בנסדק כל שהוא בחוטמו. ולדידה, אם נסדק בחוטמו, פסול כל ז', דאין זה הדר. והוא הדין כל פסולי אתרוג. ומיהו אין הלכה כן, אלא כדעה הראשונה, כיש מי שאומר שהובא בשו"ע. אמנם מסיק הביה"ל, דלפי מה שכתב הגר"א (תרמח, ה), נראה דיש להחמיר גם בנסדק בחוטמו, אם לא במקום הדחק. עיי"ש. מקורות: רא"ש (ס' כ). ר"ן (יז א ברי"ף, ד"ה נסדק).

²³ או"ח תרמח, יד. וכתב הב"י, וכבר נתבאר שנקלף בשלא חסר מבשרו מיירי להרא"ש. ולהרמב"ם והר"ן מיירי בשעדיין נשאר ירוק כמות שהיה (וראה להלן, לגבי פסול נקלף). מקורות: רא"ש (ס' יח).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

- י. יש אומרים דהא דבב' ובג' מקומות פסול, הינו דוקא כשנתפשט הנמור ברבו אף על פי שבשטח החברבורות הוא מעוט; אבל במעוטו, כגון שכלם מצד אחד של אתרוג, כשר. ויש פוסלים אפלו במעוטו של צד אחד.
- יא. אם הוא מחצה על מחצה במקום אחד, יש מכשירין ויש פוסלים.
- יב. מחוטמו ואילף, דהינו במקום שמתחיל לשפע עד הפטמא, פוסל חזזית וכל שנוי מראה בכל שהוא; ויש מי שאומר דהוא הדין דייבש פוסל שם בכל שהוא.
- יג. חזזית הוא כמו אבעבועות, ויש בו ממש שמקומו נכר במשוש שהוא גבוה מאתרוג. הגה: ולכן יש להכשיר אותו חזזית שקורין בל"א מו"ל, לפי שאינן גבוהים משאר האתרוג (מהרי"ל); ויש מי שכתב דיש להכשירם מטעם דנחשבים מראה אתרוג, מאחר דרגילים להיות הרבה כף (ת"ה סי' צ"ט).
- יד. אם עלתה בו חזזית בענין שפסול, או שהוא מנמר, אם כשקולפו חוזר למראה האתרוג, כשר (לאחר שנקלף ולא חסר כלום).

ניטלה פטמתו ניטל עוקצו

- (ל"ד ב') משנה: ניטלה פטמתו, פסול. ניטל עוקצו (זנבו), כשר.
(ל"ה ב') נטלה פטמתו. תנא רבי יצחק בן אלעזר: נטלה בוכנתו.

שיטות הראשונים

הגדרת פיטמתו בוכנתו ועוקצו: דעת רש"י בשם רבו רבינו יעקב, שהפטמה, הבוכנה, היינו העץ בראש האתרוג. והעוקץ בזנבו. ובשם רבו רבינו יצחק הלוי פירש, דפטמתו ועוקצו, שניהם בזנב.²⁴ וכתב הרא"ש, ועתה, לפירוש קמא, אין פיסול בעוקץ כלל.²⁵ ולפירוש בתרא, אין פסול בפיטמתו שבראש האתרוג, לפי שאינו מכלל האתרוג. דעת רבינו תם, שכולם במקום אחד, לצד ראשו של האתרוג.²⁶ וכתב הרא"ש, ולהך פירושא אין פיסול בזנב האתרוג. והרא"ש הביא דברי הערוך בשם רבינו חננאל, וכתב שמשמע מפירושו, שפטמתו ובוכנתו תרי ענייני ניהו, זה בראשו וזה בעוקצו.²⁷ ושכן כתבו הרי"ף והרמב"ם, וכן נוהגים לפסול בשניהם.²⁸ וכן פסק השו"ע.²⁹

²⁴ עוקצו, שניטל העץ מה שחוץ לגומא שבאתרוג, כשר. פטמתו, שנתלש העוקץ מתוך האתרוג וחסרו, לפיכך פסול. והיינו דתני ר' יצחק בר אלעזר נטלה בוכנתו, מה שנכנס בתוך האתרוג כבוכנא הנכנס ומכה באסיתא. וכתב רש"י, ולשון רבינו יעקב נראה לי, שלא מצינו בכל מקום פטמא עוקץ.

²⁵ אפילו נתלש העוקץ ונשאר מקומו כמו גומא, לפי שלא נחסר מגוף האתרוג כלום. מידי דהוה אנקלף, דלא מיקרי חסר, דאין הקליפה מכלל האתרוג.

²⁶ דעוקץ פעמים שיוצא מחודו שבראשו, כמין עוקץ בולט וקשה כעץ, ולכך קרי ליה עוקץ. ונטלה פטמתו דהיינו בוכנתו, היינו שנתלש אותו עוקץ.

²⁷ ולא בא רבי יצחק לפרש, אלא להוסיף על המשנה.

²⁸ כשהיה פטמא בראש האתרוג וניטלה. וכן אם ניטל העוקץ ולא נשאר ממנו כלל באתרוג, פסול. אבל אם נשאר כל שהוא, כשר. רא"ש. פירוש, אם נשאר בו כל שהוא בעובי, ומכל מקום רוחב הגומא מכוסה כולו. דאם לא כן, הוה ליה חסר ופסול. ב"י.

²⁹ או"ח תרמח, ז-ח. וראה עוד להלן. מקורות: ר"ת (הו"ד בתוד"ה נטלה בוכנתו, ל"ה ב'). רא"ש (סי' טז). ערוך (ערך פטם). רי"ף (יז ב בדפיו). רמב"ם (הל' לולב ח,ז).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ניטלה השושנה: הר"ן כתב שיש שפירשו פטמתו, שושנתו. ויש שפירשו בו הדד שתחת השושנה. והרמב"ם כתב "נטל דדו, והוא הראש הקטן ששושנתו בו - פסול.³⁰ והשו"ע נקט לשון הרמב"ם. והרמ"א כתב שיש מחמירין אפילו אם ניטלה רק השושנה, וטוב להחמיר במקום שאפשר, מיהו לענין דינא אין לפסול אא"כ ניטל גם העץ.³¹

אתרוג שלא היתה לו פטמא מעולם: כתב הרא"ש, שאם לא הייתה לו פיטמא מעולם, אינו נפסל בכך. וכן כתב בארחות חיים בשם מורינו הרש"ט, אם לא היתה לו פיטמא כשלקטו אותו מן האילן, כשר אפילו ביום ראשון ומברכין עליו, מכיון שיש אתרוגים שלא היו להם אותן פיטמות מתחלת ברייתן. וכן פסק הרמ"א.³²

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות לולב, סימן תרמח)

- ז. נטל דדו, והוא הראש הקטן ששושנתו בו, פסול. הגה: ויש מחמירין אם נטלה השושנתא, דהיניו מה שאנו קורין פטמא (ר"ן), וטוב להחמיר במקום שאפשר, מיהו לענין דינא אין לפסול אלא אם כן נטל הדד, דהיניו העץ שראש הפטמא עליו; והראש נקרא: שושנתא (המגיד); וכל זה דוקא בנטלה, אבל אם לא היה לו דד מעולם, כשר, וכן רב האתרוגים שמביאים במדינות אלו (הרא"ש).
- ח. נטל העץ, שהוא תלוי בו באילן, מעקר האתרוג, ונשאר מקומו גומא, פסול. הגה: ואם נטל קצת העץ ונשאר עבי כל שהוא שכל רחב הגומא מכסה, כשר (טור).

³⁰ וכתב הרב המגיד שנראה מדברי הרמב"ם שאינו נפסל בנטילת השושנה בלבד, אלא בנטילת הדד, והוא העץ שהשושנה בו, וכן עיקר וכן ראוי להורות. וראה עוד בב"י באריכות, דיון בדעת הר"ף בעניין זה.

³¹ או"ח תרמח, ז. מקורות: ר"ן (יז א ברי"ף, ד"ה נטלה). רמב"ם (הל' לולב ח, ז).

³² או"ח תרמח, ז. וכן הובאו הדברים בפשיטות בב"י. וכתב בביה"ל (ד"ה מיהו), שכן הסכימו האחרונים דבניטלה השושנה לבד בודאי אין להחמיר, כדמוכח מן המחבר ומור"ם ושאר פוסקים. וסיים, ולפי מה שזכינו עתה לאורו של רבינו חננאל שיצא לאור, יראה בהדיא שכל דברי הר"ף בעניינו לקוחין מדברי הר"ח, ובדברי הר"ח כתוב בהדיא ניטלה פטמתו חוטמו של אתרוג ושושנתו וכו', והוא ממש כדברי הרב המגיד בדעת הרמב"ם, וכן הוא ג"כ כוונת הר"ף בבירור, וכמו שכתב הב"י מדעתו הרחבה. מקורות: ארחות חיים (הל' לולב סי' טז).